

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol pol in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 2 fl. brez pošte.

Číslo 9. V torek 24. februarja 1852. I. tečaj.

Ljudska šola.

Od učne osnove in učnega postopka.

Kdor hoče novo hišo alj kako drugo poslopje staviti, ni še dovolj, da kamenje, apno, les, pesek itd. pripravi in navozi, temuč treba je, da si naredi načert alj osnovo (Bauplan), po kateri bode zidal tam klet alj hram tu jisbo, tam kuhinjo tu stopnice itd. Pa vendar še tudi to ni dosti. Kaj bi ljudi rekli, ko bi hotel pri strehi začeti? Lepo zaporedoma in počasi mora hiša iz tal naviš lesti in rasti, debeli in majhini kamni, pesek in apno, les in železo lepo med seboj se vezati in črediti, kakor potreba kaže: tako zraste izpod rok pridnih in modrih delavcov hiša lepa in trdna.

Ravno taka je tudi pri nauku u šoli. Učitelj si mora narediti osnovo, po kateri hoče učiti; ta osnova, ktera kaže, kaj se ima u šoli učiti, ktere ure in koliko ur, se pravi *učna osnova* (Lehrplan). Učitelj mora pa še dalej včediti, s čim začeti, kako napredovati in postopati, kako nauk svoj verstiti in vezati, da posamezni predmeti eden drugemu razjasnujejo in podpèrajo. Te red, kterega se učitelj pri podučevanju derži, po kterem posamezne predmete med seboj verstí in veže, se imenuje *učni postopek* (Lehrgang).

Kar učno osnovo in učni postopek zadene, ste naj imenitnejši sledeči dve reči:

1. kdaj se ima nauk sploh začeti in kdaj u posameznih predmetih posebej? in
2. u kterem redu alj po kteri verstí se ima u šoli učiti?

Kar prvo prašanje tiče, velja letó pravilo (Grundsatz):
Nauk se naj tedaj začne, kedar so otroci godni (zreli, empfänglich)

*ga sprejeti alj tedaj, kedar se njihove duševne moči začnejo zbu-
jati in razvijati.*"

Bolj na tanjko se ta reč ne da odločiti. Duševne moči ne jemejo se pri vsih otrocih tisti čas zbuhati in razvijati, — pri nekterih se to godi prej in hitrej, pri nekterih pozdej in časnej.

Silno veliko je pri tej reči na tem ležeče, kakšni ljudi in kakšne reči otroka obdajajo; naj več pa na tem leži, kakšne duševne moči in dari je otrok od Boga prejel in s seboj na svet prinesel.

Po tem taj se lahko vidi, da se čas, kdaj se ima kak nauk začeti, bolje na tanjko in za vse otroke po enem kopitu odločiti ne da. Vendar skušnja uči, da se duševne moči redom po redu zbuja in bolje in bolje razvijajo, — skušnja uči in kaže stalni red *duševnega razvitka* (Entwicklungsgang).

Dete najprej spoznava to, kar udarja u zvonajne čutila, in scer najpervo to, kar ošlata, potem kar vidi, potem pa kar sliši, okuša in ovoha. Malo poznej začne dete spoznavati reči in stvari, ki jih je že vidilo in s pomočjo svoje pameti (Gedächtniss) se na nje spominja najprej nehotomce (unwillkührlich), pozdej pa tudi hotomce. Zatim se zbuja in pojavlja u njem notrajna čut s umom (Verstand), in ono začne poznavljati duševno svoje stanje; dalej začne spoznavati, na čem so si stvari slične (podobne) na čem različne (nepodobne), začne prebirati sliko in razliko med raznimi stvarmi in predmeti, začne zajedno srodne znamenja na njih vidjene in opažene ujedno sbirati in stapljati, nesrodne pa ločiti in na tako vižo počenja narejati pojeme (Begriffe) in soditi, in scer najprej o stvarih in predmetih, ki jih je samo iskusilo, potem pa tudi tacih, kateri so u medjusobnej zavezi kot uzrok in uspeh (Ursache und Wirkung, Causalnexus). Začne se tudi od tih reči pogovarjati brez da bi znalo svoj pogovor dokazati alj s dokazi podpirati, poznej pa tudi jeme donášati dokaze svojega pogovora.

Slednič in najpoznej se tudi pokaže razum (Vernunft) in razvija žlahtno svojo moč.

Da kratko rečemo, duševni razvitek je sledeči: Do konca šestega leta skorej vse duševne moči spijo, le samo *ogledna* alj

nazorna moč (Anschauungsvermögen) je zbudjena in dela; s sedmim letom se jeme pokazovati *pamet* (Gedächtniss), še le konec devetega alj desetega leta počenja tudi *um* (Verstand) in slednič *razum* (Vernunft) se razvijati in delati.

Vsaka učna osnova in vsaki učni postopek mora te red duševnega razvitka zmiram pred očmi imeti, in zvesto se ga deržati, — alj kar gre ves nauk narobe in rakovo pot, skazi najboljše učence in rodi negodne spake.

Potem taj ni dobro in modro, pred koncem 6tega leta otroke drugih reči učiti, kakor tiste, ki u zvnajne čutila dirajo; treba je, otroke le učiti take reči in stvari ogledovati in imenovati, med seboj primerjati in razločevati, jih narisati (abzeichnen) itd.; še le 6. leto naj pridejo taki predmeti na versto, pri kterih je že več pameti treba, in še pozdej — s 9.—10. letom take reči, pri kterih je treba, da je um in razum že zbudjen in razvit.

Kar smo rekli, da se ima nauk sploh začeti, kedar so otroci godni ga sprejeti: ravno to velja tudi od posameznih predmetov. Vsaki predmet se ima začeti tedaj učiti, kedar so otroci godni ga sprejeti, alj kedar so njihove duševne moči za te predmet že dosti zbudjene in razvite.

Kdaj pa ta doba pri posameznih predmetih nastopi, bode pokazalo posebno učboslovje (specielle Methodik).

Strupene cvetlice.

Akoravno je letašnjo zimo na kupce snega, mraz pa tudi že Grudnika precej hud bil, so vendar v kljub vsim overam naravskega razvitja na sončnej strani Obirja že v sredi Prosijunca belim kokardam podobne kurjice ali čemerike (*Helleborus niger*, *schwarze Niesswurz*) pokazale se.

Te cvetlice imajo nogovito ali nogam podobno, košato perje, 5 velikih, belih cvetnih peres (pri tej cvetlici kalež (*calix*) *Kelch* imenovanih), veliko prašnjakov (*Staubgefässe*) in 5 semenjakov (*Samenbehälter* oder *Samenkapseln*), kteri so po odevetu zeleni, podolglasti in precej debeli.

Marsikdo se bode temu čudil; ako pa pomislimo, da je po gorah mičneje vreme bilo, zemlja pod snegom pa odmekla, da je na

sončnej strani sneg kjer bodi lahko skopnel; če opomenemo, da te cvetlice po celej Rožnej dolini vsako leto, kadar zemlja ne zmerzne, že Svečnika spod snega pokukajo, in da je letos že minulega mesca kreša (bobovec, *Nasturtium officinale*, *Brunnenkresse*) pri blatih močno rasla, se bode to vsakemu lahko verjetno zdelo. — Kurjice se pokažejo v zimskih in jesenskih mescih. — Hočem še tudi nekatere druge cvetlice imenovati in opisati, katerih posebno v Rožnej dolini brez števila najdeš.

Proti kraju mile spomladi in po letu primarširajo mali turčki (*Cyclamen europaeum*, *Erdscheibe*) s svojimi rudečimi čalmami spod zemlice; te cvetlice lahko poznaš na tem, da rudečo cvetijo, da golo steblo in okrogel kakor velik lešnik debel koren imajo.

O tem času najdeš po bolj nerodovitnih mestih in peskastej zemlji obširno germiče rudečega maslovnjaka (*Daphne Cneorum*, eine Art *Seidelbast*), kterege po njegovem pustem, strupenem duhu lahko poznaš. — Ker ta rastlica s svojim strupom, ko bi jo povžil, masljak (die *Wuth*) porodi, zatorej se maslavnjak (der *Wuthträger*) imenuje; ali jaz zato nisim porok, ker se tako le pripoveduje.

Mesca oktobra prikažejo se pri Podgorjah, okoli Sveč, v slovenskem Plajberzu in po družih krajih bledorudečkasti smertnjaki ali podlesk (*Colchicum autumnale*, *Herbstzeitlose*) brez lepenja (perja), katero že v spomladi odraste, skoz leto odpade in jesen cvet iz korena požene.

Smertnjak (der *Todträger*) je jako strupna rastlica. Kdor bi le nekatere zerna snedel, bi vtegnil v smertno nevarnost priti alj pa vmreti; zatorej se smertnjaki imenujejo. Ako smertnjakovo perje in semenjak med seno pride, živini zlo škoduje. Kurjice, turčki, maslavnjak in smertnjak so strupene cvetlice. Šolski prijatelj jih enkrat to kopo naznani, da bi jih dragi ljudski učitelji spoznali in tudi svojeje šolskeje mladini pokazali, kjer se take znajdejo. —

Po gori najdeš mnogo kančičevja (*Rhododendron hirsutum*, *Alpenrose*), kedar dozori ima lepo rudeče sadje, kakor da bi

kančiki (Tropfen) na kupu bili, od česar je tudi svoje lepo ime: kančičevje dobilo.

Južne koroške gore so iz golega apna. Ker se pa po teh gorah, po njih podnožju in po celej dolini toliko gori imenovanih cvetlic in še mnogo drugih najde, ni dvojiti, da apneno zemlišče in bolj hladen in vlažen kraj ljubijo. Na unem kraju Drave jih le malo, od nekterih pa nobene ne najdeš. Odkod ima taj Rožna dolina svoje ime?

G. Somer.

Pastir.

Komaj je nježna zarja mladi dan napovedala, in prvi žarki sonca verhove gor poljubili, je že neki pastir svojo čredo skerbno pasel, in si veselo prepeval. Deželski nadžupan, katiri je blizo njega lovil, ga zagleda in k sebi pokliče, ter pravi: „Zakaj pa si tako vesel, preljubi fantič?“ Pastir, ko nadžupana ni poznal, odgovori: „Kaj bi vesel ne bil? Naš dobri nadžupan niso bogatejši, kot jes.“ Tako? Povej meni kaj imaš. Fant pravi: „Sonce na lepem bistrem nebesu sije za me ravno tako prijazno, kakor za nja; ravnine in gore se zelenijo in cvetijo za me ravno tako lepo, kot za nadžupana; moje roke jes za sto tavžent goldinarjev ne dam, moje očesa imam rajši, kakor vse njegovo blago. Verh tega imam vse, kar moje serce poželi, zakaj jes ne poželim več, kar potrebujem. Vsak dan se nasitim, imam zadovolj obleke, se pošteno pokriti in dobivljam za svoje delo in prizadevanje toliko denarjev, da za potrebo imam.

Alj zamorete reči, nadžupan ima več? Dobri gospod se smehlja, se da spoznati in pravi: „Prav imaš fantič, ti moreš reči, nadžupan ti je poterdil.“ —

Travn.

Ferdinantek Bertiko u šolo vozi.

Dobro mamico je skerbelo: Kako bo Bertica, slabi otrok u hudem vremenu po zimi u šolo hodila? Oče odgovori: Saj še ni ravno huda hoja. Ko bo slab pot, se bo že koja pomoč nasvetovala. Deset let star Ferdinand se ravno molče u šolo odpravlja. Iz šole pridši, privleče iz dervarnice

polomljen otročji vozek, ter ga popravi, kolikor zna in zastopí. Čez noč se že sneg navali ped visoko. Ferdinand se na tihem veseli, in Bertiko priganja, naj se za šolo napravi. Ko sta oba gotova, privleče Ferdinand voziček pred dvuri, in kliče: Bertika, pojdi! kočija je že pripravljena in konjiček priprežen; pojdi, da šole ne zamudiva! In tako Ferdinand 6 let staro Berto u šole vozi, kedar je slabo vreme. Bratci! naj vam bo sporočeno:

Pojdite in storite tako!

Ptiček in deček.

Deček hočeš me ujeti,

O zanesi mi!

Da želiš me že zapreti,

Tak se meni zdi. —

Ljubi deček! saj se spomni,

Kak bo težko mamci moji,

Ki ne bo me vidila,

Ker se tako ljubiva. —

Deček.

Nočem, nočem te loviti,

Bodi ptiček v miru le,

Hočem, hočem te pustiti,

Le raduj pri mamci se.

Zrase naj ti perčice,

Se nauči pesmice,

Da jih bodeš prav vesel

Nam po gojzdu prosto pel.

A. Praprotnik.

Zakonoša.

Zastran tega, da se ima v ljudskih šolah materski jezik kakor naučni jezik rabiti.

Visoko ministerstvo za uk je 25. oktobra 1851 št. 5184/550 odločilo, ktere šolske knjige se imajo u slovenskih šolah na Koroškem rabiti. Pri tej priložnosti je visoko ministerstvo za dobro spoznalo, tele zaukazati, da se povsod spolnuje:

„Ministerstvo je že večbart svojo misel izreklo, da se ima v ljudskih šolah materski jezik kakor naučni jezik rabiti. Vendar je u nekterih kronovinah veliko šol, u kterih se potreba kaže, da bi se dva deželna jezika učila in vadila. To se taj na nobeno vižo ne sme pregledati.

To velja imenito zastran šol tistih krajev, kjer ljudi raznih jezikov namešani prebivajo, kjer otroci še prej, da se u šolo pošlejo in dokler u šolo hodijo, dva deželna jezika poznajo in se zmiram u njima vadijo. U tacih krajih je taj naravno in primerno, da se to u šoli dalej uči, kar so otroci doma začeli, in doma slišijo in se vadijo. Pa vendar tudi u tistih krajinah in vesih, kjer vsi prebivavci, alj saj njih večji del scer le samo eden materski jezik govorijo, kjer pa vendar stariši želijo, da bi se njih otroci tudi drugi deželni jezik učili, je treba to voljo starišev spoluiti.

To se ima pa takole zgoditi. Materski jezik ima se scer skoz in skoz pri celem uku za podlago vzeti, tudi se ima on pri prvem poučevanju v branju tako dolgo rabiti, da otroci perve in začetne pravila premagajo in znajo; ravno tako se ima materski jezik pri tistem predmetu, kterega namen je ne samo um in pamet razsvetliti, temuč tudi serce in voljo požlahtniti, to je: pri keršanskem nauku prideržati. Ko pa otroci u nauku že dalej pridejo, morebiti koj pri začetku drugega razreda, se ima drugi deželni jezik med redne naučne predmete vzeti, in tako pridno učiti in vaditi, da bojo otroci u stanu, u tem jeziku brati, govoriti in pisati.

Po tih pravilih se je treba ravnati in zraven pa tudi na posebne okolšine gledati; zlasti je pa treba, pri tistih občinah, od kterih se tukaj govori, sledeče pravila pred očmi imeti:

- a) U tistih občinah, kjer se božja beseda u cerkvi po slovensko oznanuje, se ima tudi keršanski nauk u šoli po slovensko učiti.
- b) U jezično namešanih krajih se imajo otroci u slovenskem in nemškem jeziku učiti; kako je pa treba pri tem nauku se obnašati, se ima po posebnih okolšinah tih krajev odločiti.
- c) Na to, da slovenske občine želijo, da bi se njih otroci nemški jezik u šoli učili, se ima zvesto gledati. Za to taj se

nauk u nemškem jeziku iz tistih šol, u kterih se je dose-
daj po navadi učil, ne sme odriniti, temuč se ima dalej
učiti, ako ravno se slovenski jezik kakor naučni jezik
vpelja. Nemški jezik se ima u teh šolah po tej viži učiti,
kakor je bilo goraj izrečeno.

Slednič se nauk u slovenskih šolah ne sme uravnati in vre-
diti, brez da bi dotično školsko svetovavstvo ne privolilo.

To se vam, blagorodni gospod! oznani, da to sami veste in
tudi občinskim županom slovenskih in jezično namešanih šolskih
okrajev na znanje daste.“

Drobtinčice.

* Neki oče v Borovljah pove svojej okoli 10 let starej hčeri-
rici, da „Bčela“ ne bode več „šolskega prijatela“ prinesla. De-
kllica ga vpraša, zakaj da ne? Oče odgovori: ako ga hočemo imeti,
moramo se na njega posebej naročiti. Dekllica hitro pristavi: sli-
šite, atej! jaz imam nekaj srebernih šestic prihranjenih, iz serca
rada jih hočem dodati, da bi le „šolski prijatelj“ zopet prišel.
Blaga dekllica!

* U nekej družbi vpraša ena *gospa*, od kod to pride, da je
toliko mladih gospodarjev brezženuhov? In ravno takovi mlade-
neč odgovori: Vzrok tega je lahko razjasniti. Če mi dandanaš-
nje *neveste* prevdarimo, so kakor *lilije* na polju, ki ne *šivajo*,
ne *predejo* tudi ne *delajo* in so lepše oblečene od *kralja Salamona*
u svojej svitlosti.

* Njegovo c. k. apost. veličastvo, naš presvitli cesar, so 5.
februarja 1852 skleniti blagovolili, da ima gosp. Franc Gasser,
učitelj u Eržni (Irschen) na Koroškem, sreberni križec s krono
za svojo dolgoletno službo in izverstne zasluge u šolskih rečih
dobiti.

Uganjka.

Jaz imam ti jeden sodček,
Na njem ni noben obroček,

V njem pa dvojno vino je,
Ki nikolj ne smeša se.

Jaſeſ